

a tapasztalati anyagnak elsajátítására. (Igyekeztem olyan módszeres eljárást választani, amellyel az anyagot a gyermekek lehetőleg önállóan és cselekedve, a saját munkájukkal dolgozhassák fel.)

Tanításomban feltűnően kevés kérdést alkalmaztam. Kérdések helyett inkább felszólításokat alkalmaztam. (Miért? Beszélgetésünkben csak akkor intézünk egymáshoz kérdéseket, mikor valamit nem tudunk. Mennyire nem természetes mai tanítási alakunk! Milyen kevés természetes és lélektanilag helyes kérdést teszünk föl a gyermekeknek. Kérdéseink igen sokszor vizsgáztatások, feleltetések, ami a gyermek számára nehéz és unalmas. A tanító rendszerint olyan dolgokat kérdez, melyre a feleletet feltétlenül már előre tudja. Mindenképpen arra a leghelyesebb tanítási módra kell törekednünk, hogy maguk a gyermekek kérdezzenek nálunk mennél többet. De kívánhatjuk-e, hogy a gyermekek kérdezzenek, mikor magunk sem kérdezőnk mindig helyesen? Pedig a 3—6 éves gyermek tele van kérdéssel, állandó kérdéssel zaklatja szüleit. Miért nincs ez így az iskolában is? Mert a legtöbb iskolának —tisztelet a kivételnek — fegyelme azt kívánja, hogy a gyermek csak akkor feleljen, — amikor kérdezik!

Kaposi Károly.

KÖLTEMÉNYTÁRGYALÁS

III. osztály.

A füstbement terv

Előkészület. Tanításom pedagógiai céljául a gyermek lelkében ösztönszerűleg meglevő szeretet érzésének elmélyítését alapítom meg, melynek keretében a nevelőhatásokat esztétikai gyönyörködtetéssel is biztosítom. Ez utóbbi motivumául a szép tartalmat és a tanítás szép keretét jelölöm meg.

A tanításra való készülétem első mozzanata, hogy keresem a költemény alapgondolatát. A költő régen volt otthon. Szíve hazahuzza s hazafelé indul. Utközben, egy hasonló esetben mindnyájunk által érzett érzés fogja el s ezt az érzést a költőnél még mélyebbé teszi az édesanyja iránt érzett rendkívüli, csodálatos szeretete.

Ha valakit szeretteink közül meg akarunk örvendeztetni, nemcsak a megörvendeztetés tárgyával, hanem a módjával is foglalkozunk. És minél közelebből érdekel bennünket az a személy, akit meg akarunk örvendeztetni, annál nehezebben választjuk meg a megörvendeztetés módját. Bizony, sokáig töprengünk a dolgon.

Petőfi is töprengett. Ez a töprengése időben egymásután folyik le. Ezt ki kell éreznie a gyermeknek, ha azt akarjuk, hogy igazán *megérezze* azt a megoldást, amit Petőfi költeményében kifejez: a nagy szeretet, a nagy boldogság elvette a szavát. S ha ezt *igazán* átérzi a tanuló, akkor fogja megérteni a költemény címét: minden tervezgetés dugába dőlt, füstbe ment.

A vezetőgondolat alapján a *tanítás menetét* következőképpen állapítom meg.

I. Előkészítés. a) Hangulatkeltés. A költemény tárgyalásához szükséges hangulatot megteremttem. A költemény középpontjában a költő áll ugyan, azért mégis a gyermekek szubjektív érzéséből indulok ki. Észrevétem a szeretetet, mint hatalmas kapcsolatot, amely az emberek millióit összekapcsolja s minél közelebb áll hozzánk az illető egyén, a szeretet keretében szűkebb, de tartalmában gazdagabb lesz s megjelenik a szülő iránti szeretet, melyből kiemelkedik az édesanya iránt érzett szeretet.

A gyermek szubjektív érzéséből kiindulva, el kell érkeznem a tőle távolabb álló költő érzéséhez s hogy ezt megkönnyítsem, áthidalásképpen bekapcsolom saját érzésemet, mint aki a gyermek és a költő között állok.

b) Athajlás a költeményre. A költő bemutatása. Ezen előzmények után megértem a helyzet arra, hogy megjelentessem a költőt, kinek egyéniségéből, különösen az édesanyja iránt érzett nagy szeretetet vétetem észre. Mit érezhetett a költő, mikor el kellett hagynia szülői otthonát s mit érezhetett akkor, mikor hazafelé menvén, képzeletében már maga előtt látta azt a reszketőkaru, jóságos tekintetű öreg asszonyt.

c) Célkitűzés megtételére ebben a pillanatban kínálkozik a legjobb alkalom.

II. Tárgyalás. a) A költemény bemutatása. (A költeményt a tanulóknak elszavalom.)

b) A költeményt párbeszédes alakban tárgyalom. A tárgyalást két részre osztom. Az első rész a töprengés, a második a megoldás. A töprengést, mint drámai cselekvést fogom megjeleníteni, hogy annál jobban átérezzék a második részben kialakult megoldást.

c) Ezután áttérek a *költemény címének megértetésére*. A legtöbb költemény címe már magyarázója a költemény tartalmának. Ilyen esetben előbb értetem meg a címet s csak azután tárgyalom a költeményt. E költeménynél azonban fordított a helyzet. Itt a költemény tartalma magyarázza a címet.

III. Begyakorlás. A már megismert költeményt több gyermekkel szépen átérezve elolvastatom, mely után

b) a költemény szépségeit vizsgálom az esztétikai gyönyörködtetés fokozása céljából.

c) Erkölcsei elmélyítés, mely egy közmondásban fejezhető ki: „Mindenütt jó, de legjobb otthon.”

Tanítás

I. a) Kivel szeretsz játszani Gyurka? És te? Miért szerettek ti együtt játszani? (Mert szeretjük egymást.) Helyesen mondtad. És ha én azt kérdelem most, hogy *mi* köt össze benneteket, mit felelnél? (A szeretet.) Igen szépen mondtad! Most nevezzed meg azokat, akiket szeretsz! Így is kell! A jó Isten is azt parancsolta, hogy mindenkit szeressünk. Milyen szeretetnek neveztétek ezt, mikor a hittanban tanultatok róla? (Felebaráti szeretet.) De neveztétek meg, hogy kik azok, akiket mégis csak jobban szerettek, mint felebarátaitokat, akiket legjobban szerettek az egész világon! (Szüleinket.) Ugy van! A jó édesapát és a jó édesanyát. Nagyon szereted őket? (Nagyon, nagyon.) Tudom, amikor hazamegy az iskolából, milyen jól esik, mikor odahúzódol az édesanyád szoknyájához (tervszerűen az édesanyjára terelem a szót), azután felnézel reá, kezet csókolsz és talán mondasz is valamit?! (De jó itt, édesanyám mellett!) Bizony gyermekeim, addig vagytok igazán boldogok, amíg a jó édesanyátok örökdik fölöttetek. Amikor éhes vagy? (A jó édesanya ad enni.) Amikor tiszta ruha kell? (A jó édesanya ad.) Amikor beteg vagy, az arcod tüzes, lázad van? (A jó édesanya ápol.) Ott ül bizony, ha kell, egész éjjel az ágyatok mellett, tüzes arcotokat jóságos kezével megsimogatja. (Akkor már úgy érezzük magunkat, mintha jobban lennénk.) A jó édesanyának még a kezenyoma is gyógyít. S ha távol vagytok édesanyátoktól? Ki volt már távol? Hol voltál? És ott rosszul bántak veled? Hát akkor miért mondd, hogy rossz, amikor távol vagy az édesanyádtól? És mit éreztél, mikor eljött az óra és hazaindultál? (Olyan izgatott voltam.) Miért? (Örömben.) Kire gondoltál mindig? (Édesanyámra.) És a vasúton nyugodt voltál? (Mindig kinéztem az ablakon, hogy mikor érünk már haza.) Gyorsan mult az idő? (Olyan lassan.) S mindez miért volt így? (Mert nagyon vágyódtam már édesanyám után.)

De vajjon csak addig szeretitek édesanyátokat, míg kicsik vagytok? Mig gondoz benneteket? Bizony ugy van! Nézzétek, én már nem vagyok gyerek. Már a hajamba beleszötte ezüst szálait az idő s az én édesanyám, még hála a jó Istennek, él! Messze van tőlem! Megszállott területen. Ott lakik egy kis házban. S hány-szor gondolok én arra a kis házra! Hány-szor látom képzeletben magam előtt, amint annak a kis háznak a konyhájából ki-bejár egy fehérhaju, jóságos nézésű öreg asszonyka. Az én drága édesanyám! Minden évben felkeresem egyszer és lemegyek hozzá látogatóba. Az az én legboldogabb napom! Már napokkal az elindulás előtt izgatott vagyok. Alig várom az indulás napját! S amikor elindult a vonat, olyan lassan megy! *Igazán* lassan? (Nem, csak úgy érezzük.) Miért? S miért van ez a vágyódás?

b) Egy ismerősötök nevét emlitem. *Petőfi Sándor!* (Hires költő volt!) Honnan tudod? Melyik költeményét ismered? Örülök,

hogy emlékszel reá. Mire figyelmezteti Petőfi az Anyám tyukja című versében a tyukot? Milyen kedves gondoskodás, még a tyukkal is szóba áll, csakhogy az édesanyjának jó dolga legyen! Hát mikor azt mondja Petőfi:

„Hejh édes szüleimék, gazdagodjam meg csak,
Akkor hiszem Istenem, nem panaszkodnak!”

Hát ebben mit ígér az édesanyjának? Petőfi nem közönséges ember volt. Gyönyörű verseket tudott írni! Hazáját annyira szerette, hogy, mint tudjátok, a csatába ment érte harcolni s ott esett el a harc téren. Mindnyájan csodálattal gondolhatunk Petőfire. S tudjátok-e, én mégis miért csodálom legjobban? Azért, hogy olyan végtelenül szerette édesanyját. Amit ő ír az édesanyjáról, abból csak úgy sugárzik ki az édesanya iránt érzett nagy szeretet! Itt van Petőfi arcképe! (Szemléltetem.) Itt is hagyom, maradjon köztünk, mikor róla beszélünk.

Akkor volt boldog, mikor otthon volt, édesanyja mellett. De hát senki sem maradhat örökké a szülői házban. Én is elmentem, egyszer majd ti is el fogtok menni hazulról s csak látogatóba jártok majd haza! Petőfi is így volt. Neki is el kellett távoznia hazulról, — kenyeret ment keresni. Képzelteritek, milyen szomorú volt az elválás! Bizonyosan sirt szegény! Hát még az édesanyja! Dehát meg kellett lenni! Egy évig, két évig, talán még több ideig sem mehetett haza, bármennyire vágyódott is. Egyszer azután úgy fordult a sors, hogy hazamehet! *Haza mehet!* Megláthatja édesanyját, azt az áldottszívű, jó édesanyát! Képzelteritek Petőfi boldogságát, meg izgatottságát! Nem is fogja megírni haza! Hadd legyen meglepetés! Alig várta már az indulás napját, mikor végre kocsira ülhetett. S hogy mit érzett utközben s hogy hogyan sikerült a meglepetés, arról egy gyönyörű költeményben számol be, hallgassátok, elmondom.

II. a) A költeményt a gyermekek előtt elszavalom.

b) Tetszett a költemény? Mi tetszett benne? Mi történt Petőfivel? S utközben mit csinált? S mi volt ennek az oka? Szinte látom magam előtt, amint Petőfi ül a kocsin. Türelmetlen! Feláll! Leül! Megint feláll, nézi, messze vannak-e még hazulról! Közben gondolkodik. Töpreng. Mit mondjon majd édesanyjának, mikor váratlanul meglátja? Talán azt mondja: „Édesanyám, megjöttem!” Nem! Ez nem elég meleg! Vagy talán ezt mondja: „Itt vagyok, édes jó anyám! Öleljen meg!” Nem, ez sem elég jó! Talán ezt!? Talán azt!? S mikor betoppant a kis szobába... Ugy csüggött édesanyján... (mint a gyümölcs a fán...) Mi vette el a szavát? (A nagy öröm, a szeretet.)

c) Milyen különös címet adott Petőfi a költeménynek: „Füstbe ment terv.” Mit csinált hazamenet közben? S amikor hazaért? Mit csinált a terve? Mintha elégette volna, mintha... füstbe ment volna. Ha valamilyen tervünk nem sikerül, mit mon-

dunk? (Füstbe ment.) Történt-e már veletek valami olyan eset, hogy nem sikerült a tervetek.

III. a) Most ti fogjátok elolvasni ezt a gyönyörű költeményt. Ugy olvassátok, mintha ti volnátok — Petőfi. A hangotokból érezzem, mikor töprengtek és érezzem azt a nagy örömet, ami elveszi az ember szavát.

b) Igen szépen olvastátok! Láttam, hogy gyönyörködtetek olvasás közben. Miért gyönyörködtetek? Már egyszer kérdeztem, hogy miért tetszik nektek olyan nagyon ez a kis vers? Miért? Tehát tetszett a költemény *tartalma*. Hát még miért tetszik? (Olyan szépen írta le Petőfi.) Ugy, ugy! Jól észrevetted! Például melyik rész tetszik neked nagyon? Te ugyanezt így mondtad volna? Neked melyik része tetszik legjobban? S miért mondta Petőfi ugy?

c) Milyen is az ember természete! Egyiktök az óra elején elmesélte, hogy egy hónapig a nénikéjénél volt. Jól érezted magad ott? És mégis? Én is itt lakom veletek egy községben, hála Istennek, jó dolgom van. És mégis?! (Vágyódom az édesanyámhoz.) Petőfi is... (Vágyódott az édesanyjához.) Mindenütt jó, de legjobb otthon!

ÉNEK

IV osztály.

A tanítás tárgya: Reménykedés c. dal

A tanítás vázlata.

I. Kapcsoló ismétlés. A rétháti faluvégén című dal és a hozzá tartozó gyakorlatok.

II. Hangulatkeltés. Miért busul most a magyar? Mi történt szép hazánkkal?

Célkitűzés: Szeretnétek-e megtanulni egy szép dalt, amelyben reménykedés van?

III. A dal feldolgozása.

1. A dal szövegének megértetése, betanulása.
2. A szöveg ritmikus letapsolása, ütemezéssel.
3. A hangjegyek letapsolása, ütemezéssel.
4. Hangtálatatás azokban a hangközökben, amelyek a dalban előfordulnak.
5. A dal hangjainak eléneklése a) ritmus nélkül, b) ritmussal.
6. A szöveg társítása a dallammal.

IV. A szép ének megbeszélése.

1. A tanító előéneklése.
2. A gyermekek éneklése harmonium kíséréte mellett.
3. Gyakorlatok képzése, éneklése.